

Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Ondokuz Mayıs University Review of the Faculty of Divinity

e-ISSN: 2587-1854, OMÜİFD Haziran 2023, 54: 469-474

Kur'ân'da Teshîr Kavramı Bağlamında Allah-Varlık İlişkisi

The Relationship between God and Existence in the
Context of the Concept of Exposition in the Qur'an

Gülsüm KARATAŞ¹

¹Diyanet İşleri Başkanlığı

· gulsum.karatas1654@hotmail.com · ORCID > 0009-0007-8888-1058

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Kitap İncelemesi/Book Review

Geliş Tarihi/Received: 28 Mart/March 2023

Kabul Tarihi/Accepted: 05 Haziran/June 2023

Yıl/Year: 2023 | **Sayı – Issue:** 54 | **Sayfa/Pages:** 469-474

Atrf/Cite as: Karataş, G. "Kur'ân'da Teshîr Kavramı Bağlamında Allah-Varlık İlişkisi" Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 54, Haziran 2023: 469-474.

KUR'ÂN'DA TESHİR KAVRAMI BAĞLAMINDA ALLAH-VARLIK İLİŞKİSİ

(Recep DEMİR, Üniversite Yayınları, Samsun 2022, s. 139.)

ÖZ

Teshîr kavramı sebep, gaye ve yön bakımından çok boyutlu bir kavramdır. Dolayısıyla bu kavrama kapsamlı bir şekilde bakmak için Allah-İnsan-Varlık arasındaki ilişkilerin yerli yerine oturtulması elzemdir. Bu konuda belirleyici olan Kur'ânî bir bakış açısıyla hareket etmektir. Kur'ânî perspektiften uzak ve farklı düşünce evreninin etkisi altında yapılan bütün yaklaşımlar beraberinde birçok olumsuzluğu getirecektir. Arzu edilen ve üzerinde durulan husus, varlığa dair Kur'ân'a dayalı sahil ve sağlam bir varlık tasavvuru inşa etme çabasıdır.

Anahtar Kelimeler: Allah, Teshîr, Varlık.

THE RELATIONSHIP BETWEEN GOD AND EXISTENCE IN THE CONTEXT OF THE CONCEPT OF EXPOSITION IN THE QUR'AN

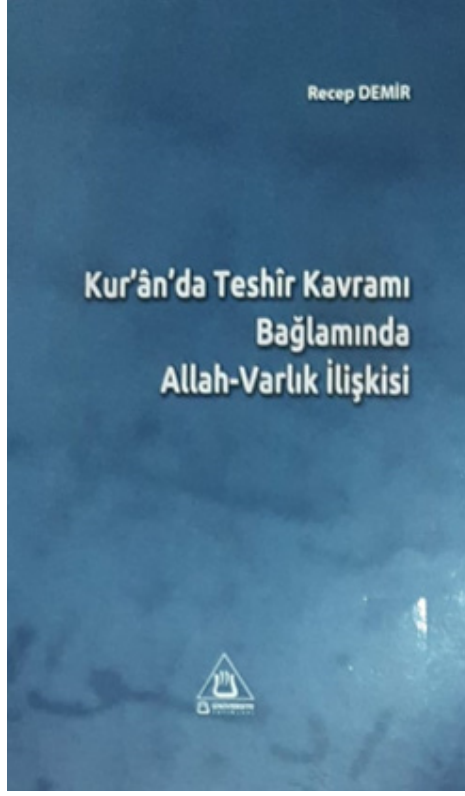
(Recep DEMİR, University Publications, Samsun 2022, p. 139.)

ABSTRACT

Teshir is a multidimensional concept in terms of cause, purpose and direction. Therefore, it is essential to establish the relations between God-Human-Being in its proper place in order to look at this concept comprehensively. The decisive factor in this regard is to act with a Qur'anic point of view. All approaches that are far from the Qur'anic perspective and under the influence of a different world of thought will bring many negativities. What is desired and emphasized is the effort to build an authentic and strong conception of existence based on the Qur'an.

Keywords: God, Teshîr, Prensence.

Bir tasavvurun oluşumu, zihinsel süreçlerle beraber belli şartların ve zorlamaların siyasi tercihlerin yön verdiği bir durum olarak tasvir edilir. Tasavvur, bir inşa sürecidir ve bu yüzden insanın ürettiği kurumsal bir gerçekliktir. Ama tamamen de keyfi bir durum değildir. Edibe Sözen'in deyimiyle "Söylemler boşlukta durmaz; bir bağlam içinde gelişir, diğer söylem ve bağlamlarla ilişkiye girer ve dışsallaşır."^[1] Bu bakımdan söylemler hiçbir zaman bağımsız değildirler. Bazı yolları açma hedefi ve bazı işaretleri belirginleştirme isteğinin yanında bazen de yolları kapatmak ve delilleri de silikleştirmek, değersizleştirmek isterler.^[2]

19. yy itibarıyla İslam düşüncesinin içine girdiği serencam bize fikri, siyasi ve birçok sosyal uzantısı olan bir algılama, tasavvur değişiminin ve dönüşümünün izlerini sunmaktadır. Bu dönemde din algısında olduğu gibi din algısının merkezinde yer alan kaynak telakkisinde de ciddi farklılaşmaların yaşandığını söyleyebiliriz. Modern dönemde bu değişimin ve dönüşümün boyutu o kadar derinlerde

^[1] Edibe Sözen, *Söylem Nedir?*, (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999), 27.

^[2] İsmail Kara, *İslamcı Söylemlerin Kaynakları ve Gerçeklik Değeri Üzerine Birkaç Not*, *İslâmiyât Dergisi*, 4/4(2001), 48.

ki, kendi varoluşunun merkezine yerleştirdiği temel kaynağa yani Kur'an'a yönelik tasavvurun dahi farklılaşmaya başladığına şahit oluruz. Oysa Kur'an'ın misyonu sadece tarihte varlık kazanmış ümmet için bir hidayet rehberi olmakla sınırlı değildir. Kur'an dünyaya bir varlık tasavvuru ve bu tasavvura dayalı bir yaşam tarzı da önermektedir. Dolayısıyla Kur'an'ı anlamak bunun ilk basamağıdır. Kur'an'ı anlamının temelinde ise Kur'an'da geçen kavramları bağlamına uygun olarak okumak büyük önem arz etmektedir. İncelediğimiz bu eser, Kur'an'da geçen "Teshîr" kavramının mahiyetini ve bu bağlamda Allah-varlık ilişkisini ele almaktadır.

Eser; giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yazar; teshîr kavramının etimolojik olarak tahlilini yaptıktan sonra terim olarak Kur'an'da geçen teshîrin anlamlarına, teshîr edilen varlıklara ve özelliklerine değinmektedir. İkinci bölümde teshîrin sebeplerini Allah açısından, varlık açısından ve insan açısından ele almaktadır. Üçüncü bölümde ise, teshîrin gâyelerini Allah'ın birliği bakımından **tevhîd**, varlığa alâmetinden dolayı **âyet**, Allah'ı tenzih için **tesbih**, verilenlere minnettarlıktan ötürü **şükür**, Allah'ı ta'zîm-yüceltmeden dolayı **tekbir** kavramları üzerinden açıklamaktadır.

Yazar, eserin giriş bölümünde teshîr kavramını anlamaya bir basamak olması açısından önce Allah-varlık, Allah-insan, insan-insan ve insan-varlık ilişkilerine değinmektedir. İnsanın varoluşundan itibaren ilk yolculuğu yaratılışı yani ilk yaratıcı (fail) gücü ve varlığı sorgulamasıyla başlamaktadır. Bu sebeple Allah, insan ve âlem arasındaki ilişkiler Kur'an'ın da en çok üzerinde durduğu en temel konulardandır. Dolayısıyla asıl maksadın Kur'an'ı merkeze alarak ontolojik bir tasavvur inşa etmek olduğunu vurgulayarak varlık tasavvurumuzun aslında bir dünya görüşü olduğunu yani bizi biz yapan bir gerçeklik olduğunu söylemektedir. Buradan hareketle Allah-insan-varlık arasındaki ilişkilerin anlaşılmasında hayati bir öneme sahip olan teshîr kavramına geçiş yapmaktadır.

Birinci bölümde, kavramların dış dünyaya ait nesnelere zihnimizdeki tasavvurları oluşundan hareketle kavramsal çerçevenin önemini vurgulamış ve teshîr kavramının lügavî anlamlarını detaylıca ele alınmıştır. Daha sonra terim anlamı ile Kur'an'da hangi vezinlerde hangi anlamlarda geçtiğini de beş madde ile incelenmiştir. Bunların üçü ana öge, ikisi de ara öğelerdir. Ana öğeler; teshîr eden varlık, teshîr edilen varlık, teshîrin kendisi için yapıldığı varlıktır. Diğer iki ara öge ise teshîrin sebepleri ve amaçlarıdır. Bu bölümde hem klasik dönemde yazılan, hem de son dönemde yazılan tefsirlerdeki teshîrin yorumlarına uzunca yer verilmiştir.

Kur'an'da teshîr edilen varlıklar gökyüzündeki varlıklar ve yeryüzündeki varlıklar olarak iki kategoride ele alınmıştır. Gökyüzündeki varlıklar sıklıkla güneş, ay, gece ve gündüz hareketleri olarak geçmektedir. Ve bunların hiç değişmeyen bir yörüngede varlıklarını devam ettirmesi üzerine insanın düşünmesi defaten vurgu-

lanmıştır. Buradan hareketle yazar, teshîrdeki asıl maksadın Allah'ın ilim, hikmet ve kudretinin bir tecellisi olduğunu söylemektedir.

Yine Kur'an'da yeryüzündeki bazı varlıkların da isimleri sayılarak insanın hizmetine sunulduğu hassaten insana teshîr edildiği ifade edilmektedir. Bunlar denizler, nehirler, kuşlar, binek hayvanları ve kasırgalardır. Bu bölümde bunların her birine ayetlerden örnekler verilmiş, sadece Hakka Süresi'nde (69/7) geçen teshîr kavramının "bela ve musibet gönderme" şeklinde diğerlerinden farklı olumsuz olarak kullanımına dikkat çekilmiştir. Ayrıca Hz. Davut (a.s) ve Hz. Süleyman'a (a.s) teshîr edilen varlıklar da ayrı bir başlık altında incelenmiştir.

İkinci bölümde, Allah'ın bizzat varlığı insanın emrine âmâde kılmasının muhakkak bir bedelinin ve sebeplerinin olduğundan hareketle teshîrin sebepleri; Allah açısından, varlık açısından ve insan açısından ele alınmıştır.

Kur'an'da teshîrin sebebi ağırlıklı olarak Allah'ın kullarına karşı rahmet ve merhameti olarak gösterilmektedir. Yazar teshîr ile ilgili ayetlerde özellikle Raûf ve Rahîm kavramlarının kullanılmasına dikkat çekmektedir. Zira "Raûf" kalbi dayanamayacak kadar merhametli demektir. Raûf ve Rahmet iki çeşittir. Birincisi Allah'ın bütün insanları kuşatan lütfu, onları şuurulu birer canlı olarak yaratıp onlara yetenekler vermesi, işledikleri cezalardan dolayı hemen cezalandırmayıp tövbe etme fırsatı tanımasıdır. İkincisi ise, sadece mümin kullarına has olup onların kusurlarını bağışlaması ve iyi amellerine fazlasıyla mükâfat vermesidir. Yine teshîr edilen varlıkların ister insan hizmetine verilsin ister verilmesin müstakil olarak o varlıkların da değerli oluşlarına değinilmiştir. Kur'an'da birçok ayette Allah'ın gece, gündüz, güneş, ay ve yıldızlar gibi bazı varlıkların üzerine yemin etmiş olması da bu varlıkların hayatî bir öneme sahip olduğunun bir göstergesidir.

Yazar, daha sonra teshîrin insanın hizmetine sunulmasından dolayı insanın ne'liğine ve mahiyetine dair uzunca bir izahatta bulunmaktadır. İnsanın halife oluşu Allah'ın insana kendi ruhundan üflemesi, insanın hiçbir varlığın kabul edemediği emaneti kabul etmiş olması ve ruhun mahiyeti meselesi üzerine yapılan birçok yoruma yer verilmiştir. Ruha dair müfessirlerin görüşlerini 6 maddede toplamıştır. Aynı şekilde meleklerin Hz. Adem' e (a.s.) secde etme konusu da teferruatlı bir şekilde ele alınmıştır. İnsana verilen emanet konusundaki görüşler de kategorize edilmiştir. İnsana dair yapılan bütün bu vurgulara rağmen insanı evrenin merkezine yerleştirmek, teshîr kavramının bütünlüğü içinde bakıldığında pek mümkün görünmemektedir. Çünkü varlığın insanın emrine sunulmuş olması çoğu ayette imanla ilişkilendirilerek, insanı Allah'ı bulma ve tanıma amacına yöneltmek içindir.

Bu bölümde dikkatimizi çeken husus konu bütünlüğü bozulmadan açılan her başlığın altı kavramsal çerçevesi detaylı bir şekilde ele alınarak teshîr ile ilintilendirilmiş olmasıdır.

Eserin son bölümü olan üçüncü bölümde ise, teshîrin gâyeleri beş ara başlık ile ele alınmıştır. Bunlar; insanın Allah'ı tanıyıp onun varlığını ve birliğini kabul ederek şirkten uzak durması yani tevhîdin tahkimidir. Bu en temel gâye olarak zikredilmektedir. İkinci olarak âlemin bir ayet olarak görülmesi ve insanın düşünmeye ve akıl etmeye sevk edilmesi bir değer gayesinin de tesbih olduğu insanın kendisine hayatı kolaylaştırmak için verilen bu nimetlerin kıymetini, değerini bilip şükretmesinin istenmesi ve son olarak da Allah'ın adını yüceltmek olan tekbirin olmasıdır.

Yazar teshîr kavramını detaylıca ve her yönüyle inceledikten sonra en çok üzerinde durduğu ve dikkat çekmek istediği hususu şu şekilde ifade etmiştir:

Teshîr kavramının insan merkezli değil Allah merkezli ele alınmasıdır. Zira ilk bakışta bütün bir varlığın ve mahlûkatın insanın hizmetine sunulmuş olması insan merkezli düşünülduğünde hümanizm tehlikesi ile karşı karşıya olduğumuzu söylemektedir. Batılı hümanist düşüncenin de etkisiyle bazı kişilerin Kur'ândaki teshîr kavramını da Hümanizm kavramı çerçevesinde yorumlamış olması da büyük bir talihsizliktir. Oysa teshîr kavramının insana bakan yönünde dahi asıl vurgu daima Allah'adır. İnsanı gereğinden fazla yüceltip yaratıcının önüne geçirmek değildir.

Buradan da anlıyoruz ki gerek teshîr kavramı ve gerekse bunun gibi diğer Kur'ânî kavramlar bağlamından kopuk okunduğunda kavramları anlamaktan ziyade bizi Kur'an'ın temel maksadından dahi uzaklaştırabilmektedir. Yazarın kendi ifadesi ile toparlayacak olursak; "Kur'an'ın önerdiği varlık tasavvurunda insan, ilâh değil halife, efendi değil emanetçi, ifsat değil ıslah ve muhafaza edicidir. Dünya görüşü olarak da insanın yer ile gök, kendisi ile tabiat, teshîr ile hilâfet, nimet ile emanet arasında dengeyi kurabilen bir birey olması istenmektedir."

Sonuç olarak bu çalışma, İslâmî ilimlerde özelden tefsir, genelde ise Kur'ândaki kavramların doğru okunup anlaşılmasına kılavuzluk etmesi bakımından önem arz etmektedir. Kur'ândaki bazı kavramlar gibi teshîr kavramı da netameli kavramlardan biridir. Bu eser, kavram üzerine birçok makale yazılmış olsa da klasik anlamda bir kavram çalışmasına dair müstakil bir kaynak olmasından ziyade Kur'ândaki kavramları gerek ontolojik, gerekse epistemolojik bağlamda nasıl okumamız ve anlamamız gerektiğinin bir reçetesini sunmaktadır. Bundan dolayı kendinden sonraki tefsir çalışmalarına kaynaklık edecek nitelikte olup önemli bir boşluğu dolduracaktır. Ayrıca yazar, konunun tam anlaşılması ve kavranabilmesi için geniş bir literatür taraması yaparak bizlere zengin bir kaynakça da sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- DEMİR, Recep. Kur'an'da Teshir Kavramı Bağlamında Allah-Varlık İlişkisi. Samsun: Üniversite Yayınları, 2022.
- KARA, İsmail. "İslamcı Söylemlerin Kaynakları ve Gerçeklik Değeri Üzerine Birkaç Not". İslâmiyât Dergisi 4/4 (Ekim-Aralık 2001), 37-53.
- SÖZEN, Edibe. Söylem Nedir?. İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.